

De Poëzie van P. C. Boutens

Boutens (1870-1943) is geen veelgelezen dichter, hoewel hij heel mooie poëzie heeft geschreven. Misschien zijn sommige lezers afgeschrikt door het stempel dat critici op hem hebben gedrukt, anderen vinden misschien de keuze van zijn onderwerpen te beperkt, velen vinden hem duister. De eerste twee obstakels zijn moeilijk te verwijderen, maar misschien kan er wat aan het derde worden gedaan.

Het duistere van de poëzie van Boutens is niet zozeer verbonden met neologismen maar eerder met het complexe patroon van zijn beeldspraak die het gevolg is van de alledaagse woorden die door de dichter worden gebruikt. Er zijn zeker vroeg 'Gorteresque' samengestelde woorden in overvloed, maar de meeste zijn van vóór 1907. Door heel zijn werk ziet men een klein aantal opvallende nieuwe woordvondsten, maar die zijn er slechts zelden de oorzaak van dat het gedicht duister wordt. Belangrijker is een beperkte groep alledaagse woorden, die steeds opnieuw terugkeert bij Boutens in een groot aantal contexten, die ontelbare combinaties van suggestieve maar moeilijk te definiëren betekenissen creëren; woorden zoals; hart, ziel, dag, nacht, bloesem, bloem, boom, pijn, vreugde, tranen, gelach, liefde, aarde, hemel, leven, dood, donker, licht, werkelijkheid, droom, zilver, goud, zon, maan. Als voorbeeld stel ik voor enige mogelijke toepassingen van het laatstgenoemde paar, zon en maan, te onderzoeken.

De zon kan gezien worden als de leven gevende kracht van het universum, die door zijn licht de innerlijke aard van alle aspecten van de schepping onthult. Vanwege die reden kan men verband leggen met de ratio, de gave om de ware aard van de buitenwereld te doorgronden. Het kan de Absolute Zon, of de metafysische Zon aanduiden. Voor een Platonist is het een vruchtbaar beeld: de Zon kan heersen over een wereld van Vorm-kopieën die zetelen in verschijnselen, en Vorm-kopieën kunnen de ziel doen herinneren aan zijn ware oorsprong in een Wereld van Vormen. Voor een christen kan de zon het symbool zijn van God, met een bijbehorende serie verticale beelden zoals wolken of bergtoppen om de tweeledige aard van de ziel weer te geven. Mocht de dichter teveel zelfvertrouwen krijgen, dan kan de Zon de Shelleyaanse Ziel in de ziel zijn, heersend over een wereld van innerlijke schatten ongevoelig voor de veranderingen van de buitenwereld.

In al die gevallen wordt de zon op positieve wijze gebruikt, - dat wat het ons mogelijk maakt om ons onze goddelijke oorsprong te herinneren, dat wat ons een innerlijke 'wereld' schenkt, die veilig is voor de cycli van groei en verval in de wereld daarbuiten. Mochten zulke cycli bedreigend bedoeld worden, dan vertonen de daaruit voortvloeiende beeldpatronen een negatief gebruik van de letterlijke taal (dag-avond-nacht-dageraad-dag..), terwijl de beeldspraak positief gebruikt wordt ('dag', 'leven', 'zon', 'wereld'.. - aangegeven door het gebruik van de hoofdletter in de vroege poëzie van Boutens, namelijk Dag, Leven, Zon, Wereld en aangesproken als Gij). Als het Absolute gezien wordt via directe symbolen (Zon) dan gebruikt Boutens 'Gij' in zijn vroege gedichten. Patronen van verticale beeldspraak hebben de neiging asymmetrisch te worden, aangezien de ene wereld van het bestaan onverenigbaar groter is dan de andere, en het 'daar tussen in zijn' van wolken, sterren, watervallen en dergelijke beelden kan een bron worden van vreugde of pijn. Anderzijds kan het 'daar tussen in zijn' binnen de cyclische beeldpatronen voor de onverbiddelijk draaiende wereld zeer wel positief zijn - de 'stille punten' van de dageraad, avond en schemering zijn prominent aanwezig in alle gedichten.

Overgaand van een pro-Verlichting naar een pro-Romantiek beeld van de werkelijkheid, ons gouden oog sluitend, starend in de tijd, en een zilveren oog openend, blikkend in het oneindige, merken we dat er andere patronen bovenkomen. God wordt vervangen door een Godin, het bewuste door het onbewuste, de tijdgebonden zon-werkelijkheid door een tijdbevrijde maandroom. Een overduidelijke pro-maan vocabulaire kan slechts bij Boutens gevonden worden wanneer hij spreekt van de 'onschuldigen', bijv. degenen in een kinderlijke, onbewuste staat van zegening, zij die verkeren in een bestendigheid van visie. Dit wordt weergegeven in woorden die te maken hebben met geboorte en nieuw leven, zoals dageraad, voorjaar en vooral met de droom. Voor hen die niet langer in deze gezegende staat verkeren zijn er twee mogelijkheden. Zij kunnen hun oorsprong verraden, en statische 'wereldlingen' worden, of zij kunnen, gesterkt door momenten van visie, naar een hogere staat van zijn streven, zij worden dynamische beginners. De vluchtige momenten van visie worden vaak geïllustreerd door zulke beelden als de jacht, het spel van schijnbare tegenstellingen, het klimmend pad dat gevormd wordt door het vluchtig aanschouwen van totaliteiten en het synthetisch ervaren ervan. Voor deze beginnelingen is er een rijke vocabulaire, want ook zij zijn 'er tussenin', tussen bloesem en rijpheid, tussen voorjaar en oogst, in een tussenliggende 'winter' wachtend op de 'wedergeboorte'.

Is het toeval dat twee van de bundels 'Lente-maan' en 'Zomerwolken' worden genoemd? Zo'n pro-maan visie sluit geen asymmetrische beeldpatronen uit, maar zij neigen ernaar om horizontaal te zijn, zich uitstrekkend van een door land en tijd ingesloten aarde naar de kust met de daarachter liggende oneindigheid van de zee. Neem een Romantisch dichter aan de kust op een herfstavond,

zijn/haar blik gericht op de verre horizon (of verder) en visie is gegarandeerd. Dit is een frivole opmerking, maar ik maak hem omdat het iets belangrijks illustreert, - de gemoedstoestand kan vaak zijn beste 'objective correlative'*) vinden in clusters van zulke beelden - het zijn de bronnen die beschikbaar zijn binnen de taal, en taal is het materiaal waarmee de dichter werkt. Het hieraan inherente gevaar is dat de clusters worden gebruikt zonder dat ze stoelen op ervaring - de kracht van het woord verwordt tot een spel met woorden.

De termen 'zon' en 'maan' worden op tenminste twee andere manieren gebruikt in de gedichten van Boutens. Ze komen niet alleen dikwijls voor binnen hetzelfde gedicht, zij worden ook meestal dicht bij elkaar gevonden. Dit brengt mij ertoe hen te beschouwen als een woordpaar (zon/maan), waarvan aan beide delen evenveel gewicht moet worden toegekend. De beeldpatronen zijn nu symmetrisch. Zij zijn eerder complementen van elkaar en vormen een geheel, dan dat zij tegenstellingen zijn. De maan is afhankelijk van het zonlicht, maar de zon krijgt alleen voldoening omdat hij in staat is om zijn zachtste licht op de maan te laten schijnen. De mogelijkheden om in liefdesgedichten paarsgewijs zulke beelden te gebruiken zijn overduidelijk. Bovendien kunnen de buiten- en binnenwerelden bewegen als contrastelementen van letterlijk en metaforisch taalgebruik voor de geliefden - slechts in de nacht kan er 'dag' zijn, waar de morgen komt is er het verlies aan 'zon' in de 'avond', gedurende de hele dag is er 'nacht.' Iedere term heeft zijn spiegelbeeld. Mocht het woordpaar afhankelijk zijn van een zelfstandig naamwoord, bijv. 'liefdes zon en maan', 't spel van zon en maan', dan verbleekt hun lexicale betekenis voor het samengestelde beeld van de twee fasen - twee emoties die elkaars tegengestelde zijn en/of complementeren – of voor een gecombineerd proces dat op zichzelf kan staan of gebruikt kan worden als een metafoor voor het geleidelijk opstijgen van de ziel door de fasen van sterven en wedergeboorte naar de bron van zijn bestaan.

*) In de Engelse literaire wereld is 'objective correlative' een bekend begrip. Term coined by T.S. Eliot in a 1919 essay on Hamlet: "The only way of expressing emotion in the form of art is by finding an objective correlative, in other words, a set of objects, a situation, a chain of events which shall be the formula of that particular emotion; such that when the external facts, which must terminate in sensory experience, are given, the emotion is immediately evoked."

John Irons
irons@post7.tele.dk

Vertaling Theo Backer
th.backer@planet.nl

Hieronder volgen nu zes gedichten van Boutens met de vertaling ervan door John Irons. Wij hopen er een flink deel van onze lezers een plezier mee te doen!

VII

Voor D.

Maar de goede dingen die we weten,
Zullen wij in eeuwigheid niet vergeten:
Ze zullen in onze harten zijn
Juweelen mooi in dichte schrijn.

We zullen ze niet dragen in 't woelen
Van de wereld op straten en wegen;
We zullen ze veilig voelen,
Diep in ons gelegen.

Die zullen ons wel troost geven
Vandaag en morgen,
Al de dagen van ons leven:
Stil-bezeten schat, goed-geborgen.

VII

For D.

But the good things which may be known for sure
Are subject to recall for evermore:
Our hearts will keep them locked away,
Hoard of fine jewels, from light of day.

We will not wear nor publicly display
Them in the bustle of the world outside;
Deep in our inner chamber they
In safety will abide.

Today, tomorrow, a sure source
Of consolation,
And while our life's days run their course:
Quietly stowed treasure, safe possession.

MYSTERIEUZE BLOEMELAMP DER MAAN

Mysterieuze bloemelamp der maan,
Zilveren iris, die de oneindigheid
Der nachten bevend tegen openspreidt
Uw hart zoo licht van liefde niet verstaan, -

De ruimte is vol van uw helle eenzaamheid,
En blind verlangen vliedt in lichte laan
Tot zon, uw bruijom, in wien te vergaan,
Bleek beeld in 't blauw, uw bidden bloeien beidt...

Zoo bloeien zielen in den stillen nacht
Tot zilveren kelken uit haar zwaarrood goud,
Totdat heur duister blank van bloesem staat,
Witte verrukking, die zon tegensmacht,
Maar, rasse rijp, voor liefdes dag vergaat,
Als al wat teêr en godlijk is en koud.

MYSTERIOUS FLOWER-LANTERN OF THE MOON

Mysterious flower-lantern of the moon,
A silver iris, opening quiveringly
Your heart towards the nights' infinity
A heart so light with love perceived by none, -

All space is filled by your lone clarity,
And blind desire, whose fleeing, gleaming rays run
To the sun, your bridegroom, absorbed by whom
Your blossom, sky-pale image, waits to be...

Thus do souls blossom in the silent night
To silver calices from crimson gold,
Until their dark is held in blossom's sway,
White rapture, yearning for the sun's clear light,
But, ripe too soon, they fade before love's day
Like all that's delicate, divine and cold.

HOE is mijn lief van puren goude,
Hoe zilvren ben ik hem!:
Wanneer hij zingt 'Isoude',
Teêr-blank beslaat zijn stem.
Ik ken geen manelichter lied
Dan dat zijn straal naar mij verschiet!

Die met hem in den dag verkeerem,
Prijzen wel schoon
Mijn vogels gouden veêren,
Maar niemand weet zijn hartetoon.
In schemerkleurlooze avondzaal
Zingt mij alleen mijn nachtegaal...

Hoe kan hij schat van zangen
Bewaren tot het avond is –
Zoo trouw als ik mijn arm verlangen,
Die rijkste droefenis?
Ontzegelt dan mijn kus alleen
Die helle wel van vreugdgeween?

Zoo schijnt de goudgedegen
Zon al den dag de wereld licht,
Maar waart zijn teêrstgenegen
Blik achter oogen dicht,
En in den nacht als geen hem ziet,
Ruischt naar de maan dat zilvren lied.

MY love is nought to me but golden,
I to him silver sheen!:
Whene'er he sings 'Isolde'
His voice is shroudlike gleam.
No song I know so lunar-bright
As his projected shaft of light!

Those who by day may share his image
Can but extol
My bird's gold-gleaming plumage,
To none though does his heart unfold.
In colour-faded twilight-hall

Sings but to me my nightingale...

How can that treasure-hoard of
Songs be kept till the evening-hour –
As I poor yearning loyally store, a
Wealth of sadness held as dower?
Must then release come from my kiss
For that bright spring of tearful bliss?

So does the native-golden
Sun give light to all the days,
Yet its closed eyes keep hidden
Its fondest gentle gaze,
And unseen murmurs all night long
Out to the moon that silver song.

KOMT gij nader naar mij neigen
Om te heimlijker te ontglijden
Door het onverbroken zwijgen
Van dit afscheidlooze scheiden?...

En ik kan niet anders kiezen
En ik neem u in mijn armen
Of ik met u mij verliezen
Mocht in dit gereede erbarmen,

Deze rust wier donkre vloed
Nauwlijks naakt om weêr te vlieden
Van de onoverkoomlijk moeden
Die als ik den slaap verrieden,

Die den glimp van doove zonnen
Speuren in zijn jonge manen,
Die door 't water zijner bronnen
Proeven 't zilt van oude tranen,

Voor wie wondre dageraden
Rijzen uit het hart der nachten,
En zij willen geen genade
Voor hun zaligend versmachten...

Door het onverbroken zwijgen
Van dit afscheidlooze scheiden
Komt gij nader naar mij neigen
Om te heimlijker te ontglijden.

YOU come and bend yet closer still
To glide mysteriously away
Through the unbroken silence will
You without parting go your way?

And I must choose this and nought else
And I must take you in my arms
As if I thus might lose myself
With you in this awaiting balm,

This quietness whose each dark tide
Scarce reaches ere it ebbs away
From those to who sleep's self-denied
Who just as I did her betray,

Who sense in her young moons the gleam,
The glimmer of suns yet unclear,
Who in her springs' clear waters seem
To taste the salt of former tears,

Who from the heart of nights can see
Wonderful dawns emerge and rise,
And who for mercy do not plea
From languishing which sanctifies...

Through the unbroken silence will
You without parting go your way
You come and bend yet closer still
To glide mysteriously away.

PERELAAR

De bloesemwitte perelaar
Laait uit de dunne schemering

In vlamrende verheerlijking,
Geen boom in bloei meer, maar

Een naakte stofontstegen hulk
Omhuifd en overstraald
Met vuren sneeuw ontdaald
Aan blankbestervende avondwolk –

Herkent ge uzelf weerspiegeld, ziel,
Die staat in aardsch geluk ontdaan,
Uw bloed in bloesem opgegaan
Tot dauw die uit den hemel viel?

Nog aardewortlend aardevrij,
O glimlach lach- en tranenblind,
Die liefdes wegen open wint
Aan leven en aan dood voorbij...

Stil, achter dooven spiegelbrand
Vangt ijmker nacht den dagverloren zwerm
Der sterrebijen aan den hemelberm
In de gekorfde schaduw van zijn hand.

PEAR-TREE

Through the approaching evening shade
Blazes a pear-tree, blossom-white,
Transfigured in its flaring light,
A tree no more, remade

A vessel whose ethereal shroud
And hood is sequin-cloaked
With fiery snow invoked
From banks of fading evening cloud –

Is this a mirror to your eye,
Soul, unconcealed in earthly bliss,
Your blood in rising blossom-mist
As dew returning from on high?

Despite its roots yet almost free,
Smile that is blind from tears and joy,

Gaining an entrance to love's ways
Past life and death's extremities...

Calmly, behind the gutting mirror-brand,
Does night the keeper hold at heaven's verge
The swarm of star-bees, lost to daytime search,
Cupped in the hivelike shadow of his hand.

SONNET

Ontmanteld met het donkerend getij,
Tot op het hart, tot op de ziel ontbloot,
Staan eerlijk ongeschonden, eenzaam groot
Wij winterboomen in ons star gewei...

Naar onze bloei de hemelen beschoot,
Wortelden dieper wij door zand en klei:
De haast der wereld schimt aan ons voorbij,
Die onbekommerd wachten lente of dood...

Nog houdt onze eerste lente en al haar droomen
Ons stille binnenleven ingenomen...
Dan breekt de oneindigheid in lichternis...

Verheerlijkt slaan wij de oogen open in de
Doorzichte alziendheid van de zalig-blinden
Wien nog op aarde God verschenen is.

SONNET

The darkening tide of time has stripped us down –
Bared to the heart, the very soul, we stand
Truly inviolate, alone and grand,
Stark winter trees with rigid antler-crown...

The more our blossom blazed into the sky,
The deeper strove our roots through sand and earth:
For us who, free from care, face spring or death,
The hastening shadows of the world swirl by...

And still our first-known spring and all its dreaming
Holds charmed our inner life with tender meaning...
And then infinity bursts into light...

Our eyes in exultation gain the timeless
Transcending vision of those blessed with blindness,
For whom, while still on earth, God came in sight.

Translated poems:

VII (Voor D.): Published only in XXV Verzen, Middelburg 1894.

Mysterieuze bloemplamp der maan: Printed in De Gids, 1899, p.367, not subsequently collected with the other sonnets of Verzamelde Sonnetten of 1907.

HOE is mijn lief: First published in De Nieuwe Gids Gedenkboek 1910, p.32; subsequently published in Liederen van Isoude (1921).

KOMT gij nader: First published in De Gids, January 1916, p.77; subsequently published in Lente-maan (1916).

Perelaar: First published in Elseviers geïllustreerde maandschrift, 1925, I. Boutens wrote to Herman Robbers 28.xi.1924, including six poems to which he had given the title 'Bezonnen Liedjes'. Robbers, who was then editor of Elseviers geïllustreerde maandschrift, included them in the 1925, I edition, p.31 ff.

Perelaar was one of these six poems. All were subsequently included in Bezonnen Verzen (1931).

Sonnet Ontmanteld met het donkerend getij: First published in Helikon 1938, p.49; subsequently published in Tusschenspelen (1942).